

ፕሮጀክት ኣፍሪካ ራይዚንግ (Africa RISING) ኣብ ከባቢታት ደጉዓ ኢትዮጵያ ዘካይዶም ዘሎ ናይ ምስፍሕፋሕ ምርምር ሞኖን መግሃጫን ብሉፅ ተሞኩሮታት

መዓሙቕ/ድህረ ባይታ/

ኣብ ኢትዮጵያ ዝረኣይ ዘሎ ሕፅረት ቀረብ ሞኖን ንከፍቲ እናቐረበ ዘሎ ሞኖ ፅርዮቱ ዝሓለወ ዘይምጃኑን ንምርባሕ እንስሳ ቀንዲ ማሕንቕታት እዮም። ብኻሊ ወገን ዝግብይ ዘሎ ቁፅሪ ህዝብን እንስሳን ንብርሰት ሃፍቲ ተፈጥሮ ከም ቀንዲ መበገሲ ይፅርሑ። ካብዚ ብተወሳኺ'ውን ድርቅን ዉሕጅን ዝመሳሰሉ ሓደጋታት ተፈጥሮ ብበዝሒ ክፋላት እዞ ሃገር ልሙድ ፍፃሞታት ኮይኖም ኣለዉ። ዋላኳ እዞም ፀገማት እንተሃለዉ ምርባሕ እንስሳ ንቀረብ ምግብ፣ ንሓገዝ ምህርቲ ዘራእቲ፣ ንፈጠራ ዕድል ስራሕን ንሃገራዊ ህንፀት ኢኮኖሚን ወሳኒ ግደ ኣብ ምፅዋት ይርከብ።

ፕሮጀክት ኣፍሪካ ራይዚንግ ኣብ ኢትዮጵያ ስራሕ ካብዝጀመረሉ ካብ 2003 ዓ.ም ክሳብ ሕዚ ኣብ ደጉዓታት ክፋል እዞ ሃገር ኣብ ስልትታት ኣመራርታ ሞኖን ድርፍን ተጽታታልነት ዘለዎም ፅንዓታት ኣብ ልዕሊ ግራት ብምክያድ ኣብ ንኡስ ግራት ኣብዝሰርሑ ስራሕቲ ሕርሻ ንዘገገሩ ፀገማት ሕፅረትን ፅርዮትን ሞኖ ንምቕራፍ ልዑል ግደ ኣበርኪቱ እዮ። ብተወሳኺ'ውን እዚ ፕሮጀክት'ዚ ሓረስቶት ኣተኣላልያ ማይን ሓመድን ብምምሕያሽ ምህርትን እቶትን ዘላቕነት ብዘለዎ መንገዲ ምዕባይ ከምዝኸእሉ ብሉፃት ተሞኩሮታት ናይ ምርኣይ ዕድል ንክረኽቡ ገይሩ እዮ። ድሕሪ ምእካብ ምህርቲ ሓረስቶት ብምንታይ ኩነታት ሞኖ ክሕዙን ከጥቀሙን ከምዘለዎም ብምፍላጥ፣ ኢሉውን ሞኖ ንእንስሳት ኣብዝምግቡሉን ኣብዝእክቡሉን እዞን ትርጉም ብዘለዎ መንገዲ ብኸነት ንምቕናስ ዘኸእሉ ናይ ሞኖ መመገቢ ሓፀቢን ኣዳላልዎ ስፍራ መኣከቢ ሞኖን ተሞኩሮታት ኣብ ምፍላጥ እዚ ፕሮጀክት'ዚ ልዑል ግደ ኣለዎ። ሓረስቶት ኣብከባቢ እም ዝርከቡ ንሞኖ ዝኾኑ እታዎታት ብፍላይ ተረፈ-

ምህርትታት ፅርዮት ምስዘለዎም ሞኖታትን ቆልመፅሊን ሓቢርካ ብምወህሃድ ምጥቃሞም ዉፅኢታውነት ምርባሕ እንስሳ ንከመሓየሽ ሓገዝ ከገብር ክኢሉ እዮ።

ስእሊ 1:- ኣብ ደቡብ ኢትዮጵያ ምስ ፕሮጀክት ኣፍሪካ ራይዚንግ ዝሰርሑ ሓረስቶት ናይ ከፍቲ ሞኖ ምህርቲ ድንቻ እናርከዩ (ነቲ ስእሊ ዝሰኣሎ፡ ILRI/ኣፖሎ ሃብታሙ) 2013 ዓ.ም.

ብሓፈሻ ፕሮጀክት ኣፍሪካ ራይዚንግ ኣብ ዝንቀሳቐሰሎም ክልላት ንሞኖ ዝኾኑ ተኸልታት ብምቡቓል ቐጥታ ተሳተፍቲ ዝኾኑ ቁፅሪ ተጠቀምቲ ብዝለዓለ ብርኪ ዓብዩ እዮ። ካብ 16000 (ዓሰርተ ሺዱሽተ ሺሕ) ንላዕሊ ስድራታት ተጠቀምቲ ኮይኖም እዮም። ከምኡውን ኣብ ዘበነ ምህርቲ 2011 ዓ.ም ጥራሕ 1809 ሄክታር መሬት ንሞኖ እንስሳት ብዘገልግሉ ተኸልታት ተሸፊኑ ነይሩ። ካብዚ ብተወሳኺ'ውን ብዙሓት ኣብ እዞን ምርኢት መርሃ ግብሪ ጎልጎል ሓረስቶት ብዝገበሩዎ ሓድሕዳዊ ምልወዋጥ ልምዲ ካብቲ ቴክኖሎጂ ክርቡሉ ክኢሎም እዮም። ብተመሳሳሊ ብማእጃላይ ኣብ ልዕሊ ግራት ሕድሕድ ሓረስታይ ንመዝርኢ ሞኖ ከፍቲ ዝወዕል ትሕዝቶ ስፍሓት መሬት ካብ100ካሬ ናብ 1000ካሬ.ሜ ዓብዩ እዮ።

ቀንዲ ቅንዲ ዓወታት: ኣብ ትሑት መንባብሮ ንዝርከቡ ሓረስቶት በቲ ዝተመሓየሹ ልምዲ ኣመራርታን ኣተሓሕዛን ሞኖ ዘለዎም ግንዛቤን ድልየትን ንምዕባይ ምኽኣሉ እቲ ቅንዲ ዓወት እዩ። ንልምዓት ሞኖ ዝወዕል ስፍሓት መሬቶም ንምዕባይ ድልየት ዘለዎም ኢሎ'ውን ኩነታት ብዝፈቐዱ መጠን ዘለዎም ልምዓት ሞኖ ናይ ምስፋሕ ድልየት ዘለዎም ቁፅሪ ሓረስቶት እናዓበየ መደቡ እዩ። በቲ ዝተመሓየሹ ሜላ ልምዓት ሞኖ ሓረስቶት ካብ ንእሽተይ ትሕዝቶ መሬት ልዑልን ፅርየት ዘለዎን ምህርቲ ሞኖ ክረኽቡ ክኢሎም እዮም። ንኣብነት ካብ ሂክታር 112 ቶን ርሑስ ድንሽ ከፍቲ (fodder beets) ምልማዕ ክኢሎም እዮም። ሳዕርን ጥራምረን (ኣልማዲ ሞኖ) ብሓንሳዕ ብምዝራእ ካብኡ'ውን ሞኖ ምምራት ምኽኣል ሓረስቶት ኣብ ልዕሊ ግራቶም እቶቶምን ኢሎ'ውን ፅርየት ሞኖን ንክዕብዩ ሓገዝዎም እዩ። ብመሰረት'ዚ ሳዕሪ ዴሾን እንዳያን (vetch) ብሓባር ንምልማዕ ሞኖ ፅቡቕ ተሞኩሮ ኮይኑ ተራእዩ እዩ። ኣብ ዉሽጢ ስራሕቲ ሓለዎ ተፈጥሮ ልምዓት ሞኖ ምስ መሬት ሕርሻ ብምቅንጃዉ ፍግረ መሬት ምክልኻልን ጠሊ ናብ ዉሽጢ መሬት ንክኣቱን ዝገብሩ ተወሳኺ ጥቕምታት ኣለዉዎ። በዚ መዳይ ሳዕሪ ዴሾ፣ ትራሎሰርን (tree Lucerne) ሳዕሪ ፋላሲን (phalaris) ንፅባባ ሓመድን ማይን ልምዓት ሞኖን ዉፅኢታዊ ምጃኖም ተራእዩ እዩ።

ነቲ ዝተመሓየሹ ሞኖ ብተወሳኽነት ምጥቃም ኣብ ዉፅኢታዊነት ምርባሕ እንስሳ ግደ ኣለዎ። ሳዕርን ሞኖ እንዳያን (Oat-vetch) ንፅባ ላሕሚ ምምጋብ ኣብ ልዕሊ ምህርቲ ፀባ ካብ 50-70 ሚኢታዊ ዕብየት ዘምፅእ ኮይኑ ተረኺቡ እዩ። ብተወሳኺ'ውን ድንሽ ከፍቲ (fodder beets) ዘለዎ ሞኖ ንፀባ ላሕሚ ብምምጋብ ምህርቲ ፀባ ክሳብ 33% ምዕባይ ከምዝከኣል ተራእዩ እዩ። በዚ ብዝርዮ ልምዓት ሞኖ ዝተርኣዩ ምምሕያሻት ኣብ ዉሽጢ ዝ ቀረብ ዝተመጣጠነ ምግብን፣ እቶትን፣ መንባብሮን ከምዘመሓይሹ ይእመን እዩ። ቴክኖሎጂ ሓፀቢ መመገቢ እንስሳት ብኽነት ብምቕናስ ከምኡ'ውን ነቶም እንስሳታት

ንምምጋብ ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮን ቆልዑን ዝርኣዩ ፅዕንቶታት ኣብምቕናስ ልዑል ረብሓ ኣለዎ።

ዓይነት ቴክኖሎጂ	ተግራይ		ኣማራ		ኣሮማሮ		ደቡብ	
	ጠቓሚ ሰድራ	ድቲ ኣንስትዮ	ጠቓሚ ሰድራ	ድቲ ኣንስትዮ	ጠቓሚ ሰድራ	ድቲ ኣንስትዮ	ጠቓሚ ሰድራ	ድቲ ኣንስትዮ
ኢልፋልፋ (Alfalfa)	22.0	14.0	0.0	0.0	152.0	14.0	52.0	0.0
ሳዕሪ ዴሾ (Desho grass)	112.0	20.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
ሳዕሪ ሓሮማዝ (Elephant grass)	99.0	19.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
መመገቢ ሓፀቢ (Feeding trough)	131	37.3	108.0	10.2	20	40	5.0	2.0
ድንሽ ከፍቲ (fodder beets)	57.0	11.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.0	25
እንጃይ (vetch)	395.0	20.0	180.0	20	2678	45	30	10
ፎራሎርጅ (Tree Lucerne)	112.0	10.0	9795.0	11.0	252.0	24.0	629.0	29.0
ሳዕርን እንጃይን (Oat-vetch)	112.0	9.0	0.0	0.0	1751.0	29.0	0.0	0.0
ጠቐላላ	909	15.0	10,083.0	17.0	4833.0	23.0	720.0	27.0

ሲዲቻ 1:- ካብቲ ዝተመሓየሹ ልምዓት ሞኖ እንስሳት ብቐጥታ ተረባሕቲ ዝኾኑ በዝሒ ስፍራ ሓረስቶት

ብክልል ኣማራ ኣብ ቴክኖሎጂ መመገቢ ሓፀቢ ሞኖ እናተሳተፉ ዝርከቡ ቁፅሪ ቐጥታ ተረባሕቲ ሓረስቶት ብዝለዓለ ብርኪ ዓቢዩ እዩ። ብመሰረት'ዚ ብ2011 ዓ.ም ካብ ዝነበሮ 108 ተጠቀምቲ ኣብዚ እዋን'ዚ ቁፅሪ ቐጥተኛ ተጠቀምቲ ናብ 969 ክዓቢ ክኢሉ እዩ። እቲ ቴክኖሎጂ ብክልል ኣማራ ዉሽጢ ብዝርከቡ ሸዉዓተ ወረዳታት ተግባራዊ እናተገበረ ይርከብ። ዉፅኢቲ'ውን ትኩረት ካልኣት ሓረስቶትን ኣጋራት መንግስትን ብምስሓብ ቴክኖሎጂ ሞኖን መመገቢ ሓፀቢን ኣብ ካልኣት ክፋላት እዞ ሃገር ንክስፋሕፋሕ እቶም ሓለፍቲ መንግስቲ ድሌቶም እናገለፁ ይርከቡ።

ትልሚ ቐፃሊ: ፕሮጀክት ኣፍሪካ ራይዚንግ ነቲ ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ስርዓት ምምጋብ እንስሳት ብዝተወደደ መልከዑ ምዝማን ከምዝከኣል ዘርኣዩ ተስፋ ወሃብቲ ዉፅኢታት ከመዝግብ ክኢሉ እዩ። እቲ ፕሮጀክቲ ንሞኖ ዝኾኑ ዘራእቲ መልማዕቲ ዓቕሞም ንክደንፉዑ ምግባር ኢሎ'ውን ድልየትን ፅርየትን ዘርኢ ኣብ ምቁፅፃርን ኣብ ምምራትን ንምስራሕ ትልሚ ኣለዎ።

ስእሪ 2:- አብ ወረዳ ባሶና ኣብ ጣቢያ ኣፍሪካ ራይዚንግ ኣትርኩብ ዓል ኣንስተይቲ ሓረስታይ ቦቲ ዝተመሓየሹ ሓፅቢ ንክፍታ ኣንትምግብ (ነቲ ስእሪ ዝሰኣሎ፡ ILRI/ኣፖሎኦ ሃብታመ) 2012 ዓ.ም.

ስእሪ 3:- አብ ወሽጢ ደቡብ ትግራይ ዝርከብ ወረዳ ኣንዳመኾኒ ብኣፍሪካ ራይዚንግ ኣብ ልዕሊ ግራውቲ ሓረስቶት ምርኣት ወ.ህድ ምህርቲ ሳዕርን ሞኖ ኣንጓዴን (Oat-vetch) (ነቲ ስእሪ ዝሰኣሎ፡ ILRI/መሓመድ ኢብራሂም) 2012 ዓ.ም.

The Africa Research in Sustainable Intensification for the Next Generation (Africa RISING) program comprises three research for development projects supported by the United States Agency for International Development as part of the U.S. government's Feed the Future initiative.

Through action research and development partnerships, Africa RISING will create opportunities for smallholder farm households to move out of hunger and poverty through sustainably intensified farming systems that improve food, nutrition and income security, particularly for women and children, and conserve or enhance the natural resource base.

The three projects are led by the International Institute of Tropical Agriculture (in West Africa and East and Southern Africa) and the International Livestock Research Institute (in the Ethiopian Highlands). The International Food Policy Research Institute leads an associated project on monitoring, evaluation, and impact assessment.

Prepared by: Ebrahim, Mohammed(ILRI), Melkamu Bezabih (ILRI), Kindu Mekonnen (ILRI), Abera Adie(ILRI) and Haimanot Seifu(ILRI) africa-rising.net

This publication is copyrighted by the International Livestock Research Institute (ILRI). It is licensed for use under the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence. (July 2021)